

SEMINARIUM VOOR
ORTHOPEDAGOGIEK
HOOGESCHOOL
UTRECHT

Brochure Studiedagen 2009-2010

**Geïntegreerd leren in het
regulier **basis- en voortgezet onderwijs**
voor kinderen met een verstandelijke beperking**

Voorwoord

Het Seminarium voor Orthopedagogiek van de Hogeschool Utrecht organiseert haar (na)scholingsactiviteiten rond het thema 'Integratie kinderen met een verstandelijke beperking in het regulier onderwijs' in samenwerking met de VIM.

De VIM is een vereniging voor en van ouders, leerkrachten en eenieder die zich ten doel stelt integratie van kinderen met het downsyndroom in het reguliere basis- en voortgezetonderwijs. In 2008 heeft de VIM een praktische informatiegids voor het basis-onderwijs uitgegeven "De Droom van Down". De gids is in 2008 via de primabijsluiters naar 9000 basisscholen in Nederland gestuurd en nog steeds te downloaden via

www.vim-online.nl

E-mail : vimmil@vim-online.nl

Geachte lezer,

Passend onderwijs staat voor maatwerk in het onderwijs dat aansluit bij individuele talenten en mogelijkheden.

Sinds 2003, toen de wet Leerling Gebonden Financiering (LGF) is aangenomen, is het aantal kinderen met een handicap in het reguliere onderwijs toegenomen. Voor de leerkrachten en veel ouders betekent het bezoeken van onze studiedagen, cursussen en netwerkbijeenkomsten een verdieping van hun kennis en een mogelijkheid tot het uitwisselen van materialen en ervaringen. Ook schoolleiders en leerkrachten van scholen, die nog geen aanmelding van een leerling met een verstandelijke beperking op hun school hebben, kunnen door het bijwonen van onze studiedagen zich voorbereiden op de komst van een kind met een beperking.

De studiedagen worden ook bezocht door ambulante begeleiders uit de REC's van cluster 3 scholen. Dit (na)scholingsaanbod, dat zich richt op de onderwijsintegratie aan zeer moeilijk lerende kinderen, wordt ieder jaar aangepast aan de steeds verder gaande ontwikkelingen op dit gebied.

Voor het overige aanbod van nascholingsmogelijkheden kunt u de website van het Seminarium voor Orthopedagogiek bezoeken. Leerkrachten kunnen met specifieke vragen ook terecht bij ervaringsscholen. Een lijst met ervaringsscholen is opvraagbaar bij Karin Eras en bij het Steunpunt INCLUSIEF Onderwijs (Sinclo).

U vindt in deze brochure een aanbod van studiedagen, verdeeld over 3 categorieën:

- A. Centrale thematische studiedagen
- B. Meerdaagse cursussen
- C. Netwerkbijeenkomsten
- D. Studiedagen in Valkenburg (Limburg)

Behalve leerkrachten kunnen ook ouders, logopedisten en schoolbegeleiders aan de studiedagen deelnemen. Bij veel studiedagen is een ouder of betrokkene aanwezig om zijn of haar verhaal te vertellen uit de praktijk. Deze brochure wordt toegezonden aan alle scholen die staan ingeschreven in het integratie-scholen-bestand van het Seminarium voor Orthopedagogiek. Heeft u niets ontvangen of wilt u extra exemplaren neem dan contact op met Karin Eras. De brochure en het aanmeldingsformulier is te downloaden via www.vim-online.nl.

Bij het opstellen van de inhoud en het realiseren van de verschillende studiedagen maken we dankbaar gebruik van ervaringsdeskundigen (leerkrachten, begeleiders en ouders). Wilt u ook een bijdrage leveren of heeft u ideeën voor het aanbod van -, of de inhoud van de studiedagen, neem dan contact op met ondergetekenden. Wij hopen met dit nascholingsaanbod allen, die zich bezighouden met integratie van zeer moeilijk lerende kinderen, te kunnen versterken en inspireren bij hun soms moeilijke, maar vooral boeiende taak.

Hilde de Haan

Voorzitter VIM

Mirjam Kleijweg

Bestuur VIM en contactpersoon studiedagen vimmil@vim-online.nl

Ineke Hendriks-Zantinge

Docent Studiedagen Basis Onderwijs Seminarium voor Orthopedagogiek

Wim Adam

Docent Studiedagen Voortgezet Onderwijs Seminarium voor Orthopedagogiek

Nynke van Ingen

Docent Studiedagen Voortgezet Onderwijs Seminarium voor Orthopedagogiek

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Het Steunpunt Inclusief Onderwijs (SINCLO)	5
Adreslijst	5
AANMELDING EN INSCHRIJVING	6
Aanmelden	7
DE INTEGRATIE VAN LEERLINGEN MET HET SYNDROOM VAN DOWN	9
A. CENTRALE THEMATISCHE STUDIEDAGEN	
09.20.01 Inclusief denken	10
09.20.02 Onderwijs Leer Arrangement (OLA)	11
09.20.03 Taalontwikkeling stimuleren door vroegtijdig leren lezen	12
09.20.04 Communicatie ouders en school	13
09.20.05 De overgang naar groep 3.	14
09.20.06 Aanmelden op de basisschool van peuter naar kleuter	15
09.20.07 Integratie in de midden- en bovenbouw	16
09.20.08 De overgang van het BaO naar het VO en de mogelijkheden van een integratieklas	17
09.20.09 Denkvaardigheden: Het bevorderen van de leerbaarheid	18
09.20.10 Leren lezen op verschillende manieren	19
09.20.11 Rekenen	20
09.20.12 Spel en spelen	21
09.20.13 Seksualiteit en leerling(en) met het syndroom van down in het basisonderwijs	22
09.20.14 Het eerste jaar op de middelbare school	23
B. MEERDAAGSE STUDIEDAGEN	
09.21.01 Sociaal Emotionele ontwikkeling waaronder moeilijk gedrag in de groep	24
09.21.02 Het stimuleren van de leermogelijkheden van mijn leerling met een verstandelijke handicap	26
C. NETWERKBIJEENKOMSTEN	
09.22.01 Netwerkbijkomst Delft	27
D. STUDIEDAGEN IN LIMBURG	
09.23.01 1. Overgang en voorbereiding groep 3	28
09.23.02 2. Integratie in de midden- en bovenbouw	29

Het Steunpunt Inclusief Onderwijs (SINCLO)

Het SInclO is een landelijk steunpunt voor ouders van en scholen met leerlingen met een rugzakje. Ouders maken afwegingen bij hun keuze voor speciaal of regulier onderwijs, maar willen daar vaak ook met ervaringsdeskundigen over praten. Daarnaast willen scholen bij een nieuwe aanmelding van een leerling met een rugzakje ook vaak informatie inwinnen bij andere scholen die al relevante ervaring hebben. Het SInclO maakt dit mogelijk.

Het is belangrijk dat ouders en scholen weten dat ze -kosteloos - bij het SInclO terecht kunnen en dat ze weten hoe ze het SInclO kunnen bereiken. De initiatiefnemers van het Steunpunt benaderen daarom met dit schrijven een groot netwerk van professionals en organisaties die in contact komen met ouders van jonge kinderen die mogelijk met een rugzak naar het regulier onderwijs zullen gaan.

In dit kader vragen wij dan ook uw medewerking om het SInclO bekend te maken bij uw voorlichting aan ouders, uw eventuele contacten met scholen, collega-deskundigen en andere relevante relaties. Als u vragen heeft over het SInclO of over ons, dan beantwoorden wij die natuurlijk graag. ✉ sinclo@hu.nl

Adreslijst

Organisatie		Contactgegevens
Hogeschool	Coördinator Studiedagen basisonderwijs	Ineke Hendriks-Zantinge Tjotterkade 33 2725 GX Zoetermeer ☎ 06 - 23 32 19 17 ✉ ineke.hendriks@hu.nl
Hogeschool	Ondersteuning Integratie in het voortgezet onderwijs	Wim Adam ☎ 06 - 13 78 43 75 ✉ wim.adam@hu.nl Nynke van Ingen ☎ 06 - 23 90 81 89 ✉ nynke.vaningen@hu.nl
Hogeschool	Secretaresse studiedagen Onderwijs Integratie	Karin Eras Postbus 14007 3584 BA Utrecht ☎ 030 - 25 47 361 ✉ karin.eras@hu.nl
VIM	Contactpersoon studiedagen www.vim-online.nl	Mirjam Kleijweg ✉ vimmil@vim-online.nl
VIM	Voorzitter www.vim-online.nl 'Voortgezet onderwijs'	Hilde de Haan ✉ vimmil@vim-online.nl

AANMELDING EN INSCHRIJVING

Het aanbod van studiedagen wordt jaarlijks aangepast aan de behoefte van het onderwijsveld. Die behoefte groeit en wordt steeds specifieker.

Het aanbod is onderverdeeld in:

A. Centrale Thematische Studiedagen

Deze studiedagen behandelen zeer specifieke thema's en worden alle gehouden bij locaties van het Seminarium voor Orthopedagogiek.

Data en beschrijving van de thema's vindt u verderop in deze brochure.

Prijs: € 90,00 p.p. (inclusief lunch)

Deelname voor ouders die lid zijn van de VIM van deze A-dagen is gratis op een kleine bijdrage na voor de lunch van € 7,50 p.p.

B. Meerdaagse cursussen

De cursus 'Sociaal emotionele ontwikkeling waaronder moeilijk gedrag in de klas' is verspreid over twee cursusdagen, beide in Utrecht.

Prijs: € 170,00 p.p. (inclusief lunch).

De cursus 'Het stimuleren van de leermogelijkheden van mijn leerlingen met een verstandelijke handicap' is verspreid over twee cursusdagen, beide in te Utrecht.

Prijs: € 170,00 p.p. (inclusief lunch).

C. Netwerkbijeenkomsten

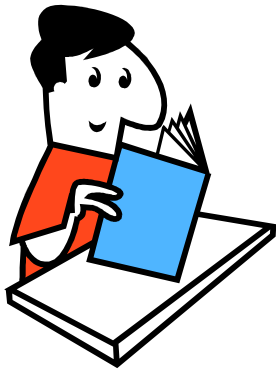
Deze cursus wordt in Delft gehouden.

Prijs: € 90,00 p.p.

D. Studiedagen in Limburg

Deze cursussen worden gehouden in Valkenburg.

Prijs: € 90,00 p.p. (inclusief lunch).

Aanmelden

- * Aanmelden kan alleen via het persoonlijk aanmeldingsformulier, dat aan deze brochure is toegevoegd. Deze formulieren zijn ook verkrijgbaar bij het secretariaat Integratie, Karin Eras. Zij verzorgt de volledige administratie voor deze studiedagen. Voor inhoudelijke vragen zal zij u doorverwijzen.
- * Aanmelden kan tot uiterlijk drie weken vóór de betreffende studiedag. De aanmelding verloopt via het Seminarium voor Orthopedagogiek, secretariaat Integratie bij Karin Eras.
- * Het Seminarium voor Orthopedagogiek is een door het Ministerie van OC&W erkend scholingsinstituut (Master Special Educational Needs). Daarom kunnen de kosten voor deelname volledig worden gedeclareerd binnen het scholingsbudget, dat het eigen schoolbestuur als onderdeel van het Schoolbudget ontvangt.
- * Binnen de verlofregeling zijn mogelijkheden voor studieverlof met vervanging. Informatie hierover is o.a. te vinden in de CAO Onderwijs (artikel G9).
- * Bij minder dan 12 inschrijvers wordt de cursus geannuleerd. U ontvangt hierover bericht. Naast een financiële reden kan een kleiner aantal deelnemers een beperkende factor zijn voor de uitwisseling en interactie met elkaar in de groep.
- * Ouders, die lid zijn van de VIM, mogen gratis deelnemen aan de A-studiedagen. Bij de inschrijving wordt daarom het lidnummer van de VIM opgevraagd. Wel wordt aan deze ouders bij de centrale studiedagen in Utrecht een kleine bijdrage voor de lunch gevraagd (€ 7,50).
- * Bij de overige studiedagen nemen de deelnemers zelf hun lunch mee. Er wordt verzocht om zich af te melden bij verhindering. Dit in verband met de organisatorische voorbereidingen. Aan de ouders de oproep om in alle opzichten volwaardig aan de studiedagen mee te doen.
- * Elke deelnemer, die een studiedag uit deze brochure heeft gevolgd, ontvangt een bewijs van deelname.

- * Elke deelnemer, die minimaal drie studiedagen uit deze brochure heeft gevolgd, ontvangt een certificaat 'Integratie van kinderen met een verstandelijke handicap in het regulier onderwijs'
- * Na inzending van het aanmeldingsformulier ontvangt u een bevestiging, een routebeschrijving en een factuur voor het verschuldigde bedrag.
- * Ongeveer 2 weken voorafgaand aan de studiebijeenkomst wordt u via de email de vraag gesteld om specifieke vragen van te voren te stellen. Die vragen worden doorgemailed naar de begeleider van de studiedag zodat zij of hij zich goed op de vragen kan voorbereiden.

Restitutie achteraf, bij afwezigheid, is niet mogelijk.

Deze nascholingsbrochure wordt inmiddels naar ruim 1800 adressen gestuurd. (o.a. aan scholen voor primair- en speciaal onderwijs, gespecialiseerde kinderdagcentra, enz.).

Geen brochure ontvangen of wilt u extra exemplaren: neem contact op met Karin Eras. De brochure kunt u ook downloaden via www.vim-online.nl.

De integratie van leerlingen met het syndroom van Down in het regulier basisonderwijs, het ontwikkelen van een ondersteuningsomgeving.

Leerlingen met het Syndroom van Down worden al enige tijd automatisch geclassificeerd in het REC cluster 3. Ruim de helft van deze leerlingen gaat naar een reguliere basisschool. Voor veel Downsyndroomleerlingen blijkt het echter niet mogelijk te zijn om binnen het regulier basisonderwijs te blijven en zij worden daarom na verloop van tijd (terug) geplaatst in het speciaal onderwijs. Scholen en ouders vinden dit over het algemeen een onwenselijke gang van zaken, die mogelijk deels te maken heeft met onvoldoende kennis en ervaring bij betrokken leerkrachten en interne begeleiders. In de huidige praktijk ontvangen veel scholen slechts incidenteel een aanmelding van een leerling met het Syndroom van Down en gaan op dat moment op zoek naar informatie over hoe zij het onderwijs voor deze leerling het beste vorm kunnen geven. Zij vinden steeds opnieuw het wiel uit, terwijl er genoeg scholen in Nederland zijn die reeds ervaring hebben op dit gebied. Er is een toenemende behoefte aan ontsluiting en aan uitbreiding van deze kennis en ervaring.

Dit jaar is het Seminarium voor Orthopedagogiek en **de VIM** een gezamenlijk project gestart met het **Ruud de Moor Centrum (RdMC)**, een afdeling van de Open Universiteit Nederland (OUNL). Het RdMC heeft namelijk in 2008, op verzoek van de **Stichting Down Syndroom (SDS), kern Zuid-Limburg**, een kleinschalige ondersteuningsomgeving ontwikkeld voor leerkrachten en intern begeleiders in het regulier basisonderwijs en hun ambulante begeleiders. Er is nu een site (<http://cop.rdmc.ou.nl/sds/default.aspx>) die bestaat uit een openbaar gedeelte met algemene informatie rondom het regulier basisonderwijs aan kinderen met het Downsyndroom en een besloten gedeelte voor het netwerk in Limburg van leerkrachten, interne begeleiders en ambulante begeleiders. De leden van dit netwerk kunnen kennis, ervaringen, gebruikte en eventueel aangepaste materialen uitwisselen en hierover met elkaar discussiëren.

Het doel van het gezamenlijke project is om te komen tot uitbreiding van de huidige site en het ondersteunen of creëren van meerdere netwerken. Uiteindelijk kan het een landelijke ondersteuningsomgeving worden die leerkrachten, interne begeleiders en ambulante begeleiders en ook ouders een podium biedt om kennis, informatie, ervaringen en materialen te delen. Hierdoor kunnen zich nieuwe werkwijzen en kennis ontwikkelen en zullen steeds meer reguliere scholen steeds beter in staat zijn om kinderen met het Syndroom van Down een passend en uitdagend onderwijsarrangement aan te bieden. Daarnaast kan deze ondersteuningsomgeving ook bruikbaar zijn voor het onderwijs aan andere leerlingen met een (tijdelijke) ontwikkelingsachterstand.

Het Seminarium voor Orthopedagogiek wil waar mogelijk de studiedagen benutten bij het verzamelen van (aangepaste) materialen voor deze ondersteuningsomgeving en eventueel bij de vorming van nieuwe netwerken.

Voor meer informatie kunt u altijd contact opnemen met Marijke.vanderMeulen@ou.nl of Ineke.Hendriks@hu.nl

A. CENTRALE THEMATISCHE STUDIEDAGEN

STUDIEDAG 09.20.01

INCLUSIEF DENKEN

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 6 november 2009

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, leerlingbegeleiders, zorgcoördinatoren, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen.

Docent: Wim Adam (docent Seminarium voor Orthopedagogiek)

Passend Onderwijs staat de laatste jaren erg in de belangstelling. Inclusief onderwijs ook! Maar wat is eigenlijk het verschil? En waar komen deze wijzen van denken vandaan? Wat betekenen zij voor ons onderwijsbestel? En hoe krijgen de kinderen met een speciale hulpvraag hier een plaats in?

INHOUD

Deze studiedag wil de verschillende aspecten, die bij de vraagstukken Passend Onderwijs en Inclusief Onderwijs een rol spelen, behandelen.

Aan de orde kunnen komen:

- Wat is Inclusief denken / onderwijs?
- Waar komt het Inclusief denken vandaan?
- Wat is Passend Onderwijs?
- Wat zijn de verschillen tussen Inclusief- en Passend onderwijs?
- Welke internationale –inclusieve- trends zijn er de laatste jaren geweest?

Naast een aantal informerende momenten, zal de dag ook gevuld worden met gedachtenwisselingen over de genoemde onderwerpen.

STUDIEDAG 09.20.02

ONDERWIJS LEER ARRANGEMENT (OLA)

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 6 november 2009

Tijd: 10.00 – 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, leerlingbegeleiders, zorgcoördinatoren, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen.

Docent: Jane van der Heijden

INHOUD

Deze studiedag gaat over OLA's: onderwijsleerarrangementen, waarbij leerlingen dagdelen naar het ZML en dagdelen naar het reguliere onderwijs gaan

Pre-school: een groepje reguliere peuters gecombineerd met peuters/kleuters met een (verstandelijke) beperking de verhouding is 50%-50%. Leerkrachten uit het ZML en reguliere peuterleidsters verzorgen samen het onderwijsaanbod.

Interschool: leerlingen met een verstandelijke beperking de reguliere basisschool doorlopen hebben krijgen een dagdeel les van leraren van het voortgezet onderwijs en leerkrachten vanuit het speciaalonderwijs, om zo voorbereid te worden op arrangementen in het reguliere voortgezet onderwijs. Het is de bedoeling dat leerlingen ook een buddy krijgen vanuit het VO.

.

STUDIEDAG 09.20.03

TAALONTWIKKELING STIMULEREN DOOR VROEG- TIJDIG LEREN LEZEN

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 6 november 2009

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: ambulante begeleiders, leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders en ouders van betreffende leerlingen

Docent: Jettie Buma, logopedist

Het moment, dat het kind kan lezen, is een omslagpunt. Het wordt gezien als een duidelijke mijlpaal in de ontwikkeling. Informatie wordt toegankelijk en daarmee ook de mogelijkheid om zelfstandiger te worden. Het vroegtijdig leren lezen is voor kinderen met het syndroom van Down ook een hulpmiddel om te leren praten, de woordenschat uit te breiden en taal te leren. Engels onderzoek geeft het belang aan van het vroegtijdig leren lezen voor de taalontwikkeling bij down syndroom. In het reguliere leerproces, dat op de meeste basisscholen gevolgd wordt, vindt in de kleutergroepen de fase van de ontluikende geletterdheid plaats, d.w.z. de voorfase voor het 'echte leren lezen'. Bij kinderen met een verstandelijke handicap is de ervaring dat al op zeer jonge leeftijd gestart moet worden met het leren lezen, zonder dat al voldaan is aan leesvoorwaarden. Tijdens deze studiedag gaan we in op de Soderbergh-Tan methode om tot lezen te komen.

De dag wordt verzorgd door Jetty Buma. Zij heeft veel ervaring met kinderen met downsyndroom en een dysfatische ontwikkeling, en een orale dyspraxie, die daardoor niet of nauwelijks tot praten komen. Via de Soderbergh-Tan methodiek wordt lezen als middel om te leren praten ingezet. De ideale situatie is dat kinderen al op jonge leeftijd thuis beginnen met leren "lezen", en dat later op school ouders, school en logopedisten nauw samenwerken. Op zowel de voorschoolse fase als de fase daarna wordt uitgebreid ingegaan. Er is een uitgebreide toelichting met videobeelden. Daarnaast is er ruimte in het programma voor de deelnemers om ervaringen en vragen te delen. Deelnemers, die hun ervaringsverhaal rondom het vroegtijdig leren lezen als casus willen vertellen, kunnen dit vooraf doorgeven aan Ineke Hendriks. ineke.hendriks@hu.nl

STUDIEDAG 09.20.04

COMMUNICATIE OUDERS EN SCHOOL

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 20 november 2009

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen

Docent: Marinka van der Valk, ouder en ambulante begeleider
Mirjam Kleijweg, moeder van Menno DS

Tijdens deze studiedag praten we met elkaar wat er voor nodig is om met elkaar in gesprek te gaan en te blijven.

Waarom in gesprek?

- Doel samenwerking.
- Basis van samenwerking.
- Cultuur van school.

Wat wil je samen bereiken?

- Wat verwacht school
- Wat verwachten ouders

Hoe ga je om met conflict situaties.

- Aanmelding
- Tijdens schooltijd

Afspraken en voortgang

- Handelingsplan
- Voortgangsoverleg

Wie verwacht pasklare antwoorden te zullen krijgen, zal worden teleurgesteld. Elke situatie is weer anders en vraagt om een eigen afweging. Wel kunt u op deze dag leren hoe afweging tot stand kan komen in goed overleg met betrokkenen: de ouders, het schoolteam en andere deskundigen. Geadviseerd wordt om samen met ouders aan deze studiedag deel te nemen.

STUDIEDAG 09.20.05

DE OVERGANG NAAR GROEP 3

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 27 november 2009

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen uit de regio Rotterdam

Docent: Ineke Hendriks-Zantinge, docent Seminarium voor Orthopedagogiek
Jane van der Heijden, directeur Basisonderwijs
Keturah van Slegtenhorst, moeder van Dewi DS (groep 3)

De kleuterperiode is een belangrijke fase in de schoolloopbaan van de leerling. Hier wordt een fundament gelegd voor het straks succesvol doorlopen van groep 3.

Wat moet de leerling met een verstandelijke handicap zich eigen hebben gemaakt om de stap naar groep 3 te kunnen nemen of is het zinvol de kleuter periode te verlengen?

Hoe kan de voorbereiding op de overgang worden aangepakt?

Wat verwachten we van een leerling met een beperking in groep 3?

Moet de leerling met beperking een 'normale' ontwikkeling doormaken?

Welke voorbereidingen zijn noodzakelijk om een leerling/kind met een verstandelijke beperking toe te rusten voor groep 3?

Welke verwachtingen kunnen er zijn, waardoor een leerling met een verstandelijke beperking (nog) niet naar groep 3 zou kunnen gaan?

Is een langer verblijf in groep 2 zinvol?

Hoe kunnen ontwikkelingen uit de kleutergroepen benut worden in groep 3 (de zgn. doorgaande lijn)?

Hoe kunnen we de taakgerichtheid en het zelfstandig werken van de leerling bevorderen?

U krijgt deze dag geen pasklare antwoorden. Elke situatie is weer anders en vraagt om een eigen afweging. Wel kunt u op deze dag leren hoe zo'n afweging tot stand kan komen in goed overleg met betrokkenen: de ouders, het schoolteam en andere deskundigen. Geadviseerd wordt om samen met ouders aan deze studiedag deel te nemen.

STUDIEDAG 09.20.06

AANMELDEN OP DE BASISCHOOL VAN PEUTER NAAR KLEUTER

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 8 januari 2010

Tijd: 10.00 – 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen

Docent: Ineke Hendriks-Zantinge, docent Seminarium voor Orthopedagogiek
Mirjam Kleijweg, moeder van Menno DS

Het vinden van een basisschool die een leerling met een verstandelijke beperking wil plaatsen is niet altijd eenvoudig. Deze dag staat in het teken van het uitwisselen van ervaringen die opgedaan zijn bij het traject aanmelding bij een basisschool.

Aan de hand van een verhaal van een ouder denken we na over een traject om de overstap peuterspeelzaal/schoolvoorbereidend klas goed voor te bereiden.

Welke informatie nemen ouders mee naar de basisschool? Op welke manier benader je de basisschool? Welke kennis en vaardigheden moeten in de rugzak van het kind zitten om in de kleutergroep een goede start te maken? Een moeder van een kind met Downsyndroom vertelt. We luisteren naar ervaringen. Het begeleiden van de leerling in de kleutergroep, met een plan kan je er wat van. Kijken in de kleutergroep.... We bekijken korte videobeelden ter illustratie.

Om op deze studiedag goed op uw vragen te kunnen inspelen verzoeken wij u vooraf de vragen aan ons te mailen. De vragen moeten voor 14 december in ons bezit zijn. Dit in verband met de kerstperiode: ineke.hendriks@hu.nl

U krijgt deze dag geen pasklare antwoorden. Elke situatie is weer anders en vraagt om een eigen afweging. Wel kunt u op deze dag leren hoe zo'n afweging tot stand kan komen in goed overleg met betrokkenen: de ouders, het schoolteam en andere deskundigen. Geadviseerd wordt om samen met ouders aan deze studiedag deel te nemen

STUDIEDAG 09.20.07

INTEGRATIE IN DE MIDDEN- EN BOVENBOUW

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Regiokantoor Capelle ad IJssel
Rhijnspoor 225a
2901 LB Capelle a/d IJssel

Datum: vrijdag 15 januari 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders,
ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen

Docent: Ineke Hendriks, docent Seminarium voor Orthopedagogiek
Sandra van Duijl, moeder van Laurens groep 8
Matty Rath, ambulante begeleider van de ZML school De Regenboog

Wanneer kinderen met een verstandelijke handicap al enkele jaren op school zitten, kunnen heel andere vragen een rol spelen dan destijds bij de aanname. Soms verloopt het integratieproces voor kind, ouders en teamleden als een vanzelfsprekendheid, soms doemen allerlei obstakels op. Kortom, wat zijn nu de succesfactoren en op welke valkuilen moeten we bedacht zijn? Op deze studiedag willen we hierbij stilstaan.

- We laten ons inspireren door een good practice voorbeeld
- Wat wordt in de midden- en bovenbouw verstaan onder het begrip integratie? Is dit gewijzigd t.o.v. de start op de basisschool?
- Zijn de leerkrachten in de midden- en bovenbouw er op voorbereid?
- Keuzes in de leerstof: wat moet/kan je wel aanbieden en wat mag/kan je laten rusten? Welke consequenties hebben deze keuzes?
- Welke cognitieve mogelijkheden heeft het kind en hoe kan ik als leerkracht/begeleider dat bepalen; onderzoek naar leermogelijkheden.
- Inzet van medeleerlingen bij begeleiding, tutorleren
- Leesstrategieën bij begrijpend lezen
- Ouderbetrokkenheid

STUDIEDAG 09.20.08

DE OVERGANG VAN HET BASISONDERWIJS NAAR HET VO EN DE MOGELIJKHEDEN VAN EEN INTEGRATIEKLAS.

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: 15 januari 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, leerlingbegeleiders, zorgcoördinatoren, ambulante begeleiders, onderwijsassistenten en ouders van betreffende leerlingen.

Docent: Docent uit regulier VO en uit integratieklas
Klazien Steen, ouder en betrokken bij de integratieklas
Marinka van der Valk, ouder van een leerling van regulier PO naar speciaal VO
Hilde Haan, ouder van een dochter in het regulier VO

INHOUD

Deze studiedag staat in het teken van de mogelijkheden van vervolgonderwijs na de basisschool. Steeds meer leerlingen met een verstandelijke beperking gaan naar een reguliere basisschool. Vervolgens komen ouders en leerkrachten van deze leerlingen voor de vraag te staan welke vorm van het voortgezet onderwijs voor het kind het meest geschikt is en wat de mogelijkheden zijn.

Wat is het traject dat men moet doorlopen van basisonderwijs naar het voortgezet (regulier of speciaal) onderwijs. We luisteren naar het verhaal van ouders en betrokkenen die dit traject hebben doorlopen.

Sinds 1 augustus 2008 is de integratieklas van het Vechtdal College te Dedemsvaart van start gegaan.

Tijdens deze studiedag zullen de volgende items besproken worden:

- het ontstaan van de integratieklas;
- de voorbereiding;
- hoe is de integratieklas vormgegeven;
- de ervaringen.

STUDIEDAG 09.20.09

DENKVAARDIGHEDEN: HET BEVORDEREN VAN DE LEERBAARHEID

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 22 januari 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen

Docent: Ineke Hendriks, docenten Seminarium voor Orthopedagogiek
Floor van Loo, medewerker Stibco

Het bevorderen van de leerbaarheid mag rekenen op een groeiende belangstelling. De onderwijsvisie 'ontwikkeland onderwijs' sluit hierop aan. Het is een overkoepelende benaming voor een benadering die zich tot doel stelt kinderen te leren leren, het denken te bevorderen en/of te remediëren. Bij leerlingen met een verstandelijke beperking zien we dat op het gebied van het ontwikkelen van het leren meer aandachtspunten dan gemiddeld voorkomen. Dit uit zich bijvoorbeeld in onvoldoende zelfregulatie. De leerling is passief of juist heel impulsief wat we bijvoorbeeld ook bij ADHD tegen kunnen komen. Hij/zij beleeft leersituaties geïsoleerd en legt uit zichzelf geen verbanden met andere situaties. Aangeleerde kennis en vaardigheden worden niet zonder meer gekoppeld aan nieuwe situaties. Het kind moet geholpen worden in het leren leren.

Tijdens deze studiedag staat u stil bij het complexe proces van informatie opnemen, verwerken en er iets mee te doen. U maakt kennis met de basisbouwstenen van het leren en u leert een activiteit zoals bijvoorbeeld een memoryspel spelen, een motorische handeling als kralen rijgen, een les begrijpend lezen te analyseren op denkprocessen die de leerling moet doorlopen. U leert in kaart te brengen welke leerinhouden en leerprocessen de leerling door u aangeleerd dient te worden. Verder maakt u kennis met twee programma's die ingezet kunnen worden om het leren leren te stimuleren:

De denkstimulerende gespreksmethode van Marion Blank en het Instrumenteel verrijkingsprogramma van Prof. Reuven Feuerstein.

Deze studiedag is met name bedoeld als een eerste kennismaking rond het stimuleren van de denkvaardigheden, de verschillende manieren van aanpak, enz.

Leerkrachten en ouders, die zich willen verdiepen in dit thema willen, kunnen terecht bij Stibco (stichting ter bevordering van de cognitieve ontwikkeling) www.stibco.nl

STUDIEDAG 09.20.10

LEREN LEZEN OP VERSCHILLENDE MANIEREN

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 29 januari 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het primair onderwijs, leerlingbegeleiders, intern begeleiders, remedial teachers en natuurlijk ouders.

Docent: Ineke Hendriks (docent Seminarium voor Orthopedagogiek).
Terana Spijker-Kroon (PraiseDanceProject en Leespraat consultant)

Van leren lezen om te leren praten tot begrijpend lezen

Voor leerlingen met een verstandelijke beperking bestaan meerdere methodieken om het lezen aan te leren. We willen op deze studiedag ervaringen uitwisselen en informatie geven over:

Leespraat

Lezen moet je doen

Kijken en kiezen

Connect en Ralfi lezen

Begrijpend lezen voor mensen met een verstandelijke handicap.

Alle deelnemers worden uitgenodigd om zelf ook hun (aangepaste) materialen mee te nemen, zodat er uitwisseling van ideeën/suggesties kan plaatsvinden!!!

STUDIEDAG 09.20.11

REKENEN

- Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht
- Datum: vrijdag 5 februari 2010
- Tijd: 10.00 - 15.00 uur
- Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders,
ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen
- Docent: Netty Pronk-van den Hoven
Ineke Hendriks-Zantinge
(beiden werkzaam als docent bij het seminarium voor orthopedagogiek)

INHOUD

- hedendaagse visie op reken-wiskundeonderwijs
- theoretische onderbouwing over het rekenproces bij kinderen met een verstandelijke beperking
- hoe volg je de reken-wiskunde ontwikkeling van de leerling
- welke ervaringen zijn er opgedaan met methoden als Maatwerk, Zo reken ik ook , de rekenlijn?
- het inzetten van spelmaterialen en hulpmiddelen tbv het leren rekenen
- suggesties voor het maken van een leerlijn voor de eigen leerling.

Om goed op uw vragen in te kunnen spelen verzoeken we u om deze vragen twee weken voorafgaande aan de studiedag te mailen aan ineke.hendriks@hu.nl

Wilt u uw eigen leermaterialen meenemen zodat er een materialenmarkt kan worden ingericht?

STUDIEDAG 09.20.12

SPEL en SPELEN

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 12 februari 2009

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders,
ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen

Docent: Floor van Loo

INHOUD

Een kind speelt. Dat is zo vanzelfsprekend dat we er zelden bij stilstaan wat een kind mist als het niet of nauwelijks speelt. Er is veel minder bekend over de spelontwikkeling van een kind met een handicap dan die van een kind zonder een handicap.

Tijdens deze praktische studiedag komen twee thema's aan bod:

1. Spelontwikkeling
2. Spelmateriaal

Bij het eerste thema wordt informatie gegeven over hoe kinderen / leerlingen met een handicap spelen en op welke manier ze hierbij begeleid kunnen worden. U maakt kennis met observatielijsten die ingezet kunnen worden om het spel(gedrag) van uw kind te observeren. Hierbij wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan de vraag hoe u het spel van uw kind kan stimuleren, zodat via zijn spel een bijdrage wordt geleverd aan zijn (emotionele, sociale en cognitieve) ontwikkeling.

Bij het tweede thema wordt met u meegedacht over de vraag welk spelmateriaal aansluit bij (de spelontwikkeling van) uw kind. Speelgoedwinkels hebben een groot aanbod met spellen, maar hoe vindt u die spellen die het meest geschikt zijn? Enerzijds worden hiervoor tips gegeven, anderzijds leert u spellen zelf te 'analyseren' aan de hand van een aantal vragen, zodat u zelf de beschikking krijgt over handvatten om een keuze voor spelmateriaal te maken.

Opmerking: Deze studiedag is met name bedoeld als een eerste kennismaking rondom het thema Spel en Spelen.

STUDIEDAG 09.20.13

SEXUALITEIT EN LEERLING(EN) MET HET SYNDROOM VAN DOWN IN HET BASISONDERWIJS

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 19 maart 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het primair onderwijs, leerlingbegeleiders, intern begeleiders, remedial teachers en natuurlijk ouders.

Docente: Janine Hester, seksuoloog die veel ervaring heeft met deze doelgroep

Het thema voor deze dag is: **‘Seksualiteit’**

INHOUD

Met plezier kijken we naar het kind met het syndroom van Down, dat een weg gevonden heeft naar het reguliere onderwijs. Met extra ondersteuning van leerkrachten en ouders doorlopen deze kinderen de school en voegen zij iets toe aan de klassen dynamiek.

Seksualiteit hoort ook bij deze dynamiek en de spontane acties van het Downkind kunnen andere kinderen, maar ook de leerkrachten en ouders wel eens in verlegenheid brengen.

Deze cursus is bedoeld voor allen, die werken met deze combinatie.

Aan bod komen:

ontwikkelingsfasen van het kind, hoe geef je grenzen aan, hoe praat je met kinderen over verliefdheid, verkering, en seksualiteit en wat kan wel/niet

De cursus is interactief en er is ruimte voor casuïstiek .

STUDIEDAG 09.20.14

HET EERSTE JAAR OP DE MIDDELBARE SCHOOL

“Echt geïntegreerd leren in het voortgezet onderwijs”

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 26 maart 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: Docenten uit voortgezet onderwijs, Ab-ers en ouders, van kinderen met
downsyndroom uit groep 8 en onderbouw VO.

Docent: Docent en zorgcoördinator van een reguliere VMBO
Hilde de Haan (moeder van een 14 jarige dochter met downsyndroom)

Inhouden dan gaat het kind op een dag in augustus voor het eerst naar de reguliere
middelbare school.
Hoe gaat dat nu precies in zijn werk? Wordt de lesinhoud aangepast? Zo ja, door wie en
door wie wordt dit gefinancierd? Hoe vindt de leerling letterlijk zijn/haar weg? Is er
een persoonlijk begeleider? Wie financiert dit? Hoe verlopen de sociale contacten? Is er
aansluiting met medeleerlingen? Wat kun je doen wanneer dit niet soepel verloopt?
Kortom duizend en één vragen waar we vandaag een antwoord op hopen te vinden.

Naast een aantal informerende momenten, zal die dag ook ruimte zijn om vragen te stellen en erva-
ringen uitwisselen.

B. MEERDAGSE CURSUSSEN

STUDIEDAG 09.21.01

SOCIAAL EMOTIONELE ONTWIKKELING WAARONDER MOEILIJK GEDRAG IN DE GROEP

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 5 en 26 maart 2010

Tijd: 10.00 – 15.00 uur

Prijs: € 145,00

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders en ouders van betreffende leerlingen.

Docent: Ineke Hendriks-Zantinge, docent Seminarium voor Orthopedagogiek.

INHOUD

In iedere klas komen kinderen voor, die meer aandacht vragen van de leerkracht en omgeving, dan de meeste andere kinderen. Meestal komen we daar, soms met behulp van de interne begeleider en/of collega's, wel uit. Maar hoe zit dat nu met een kind met een verstandelijke handicap? Hoe is de sociaal-emotionele ontwikkeling van dit kind in relatie tot de ontwikkeling van leeftijdsgenoten? Waar kunnen fricties worden verwacht en hoe kunnen, door samenwerking en onderlinge hulp, problemen worden voorkomen en/of opgelost? En wanneer het kind met een verstandelijke handicap moeilijk gedrag in de groep vertoont? Wat moeten we doen als het betreffende kind altijd lawaai maakt, het werk van andere kinderen kapot maakt, niet meer wil werken, enz.

Ook voor deze studiedagen geldt, dat pasklare antwoorden niet te geven zijn.

Er wordt ingegaan op de vragen:

algemene informatie over de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen met een verstandelijke handicap;

- hoe is de ontwikkeling van het ik-bewustzijn?
- analyse van het ontwikkelingsniveau van de eigen leerling, het eigen kind t.a.v. emotionele ontwikkeling, omgang met volwassenen, omgang met leeftijdsgenootjes, omgang met regels en afspraken.
- wat verstaan we onder moeilijk gedrag en wat is de relatie met de sociaal-emotionele ontwikkeling?
- oorzaken van moeilijk gedrag en de diagnose en aanpak daarvan.

Aan de hand van een casus wordt geoefend in observeren, analyseren van gedrag en het opstellen van een plan van aanpak.

Voor de eigen leerling wordt een plan van aanpak opgesteld .

Aan de deelnemers wordt gevraagd om moeilijk gedrag waar zij tegen aanlopen te beschrijven en deze beschrijving mee te nemen naar de eerste studiedag.

STUDIEDAG 09.21.02

HET STIMULEREN VAN DE LEERMOGELIJKHEDEN VAN MIJN LEERLING MET EEN VERSTANDELIJKE HANDICAP

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Padualaan 97
3508 SB Utrecht

Datum: vrijdag 16 april en vrijdag 28 mei 2010

Tijd: 10.00 - 15.00 uur

Voor: leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders,
logopedisten en ouders van desbetreffende kinderen

Docent: Ineke Hendriks-Zantinge (docent bij het Seminarium voor Orthopedagogiek).

De cursus is gebaseerd op de theorie en ideeën van Prof. R. Feuerstein, Prof. Pnina Klein, Prof. Carl Haywood, de 'zelfinstructie methode' van Meichembaum en de denkstimulerende gespreksmethode van Marion Blank.

OPZET CURSUS

► Dag 1

Thema : Hoe leert mijn leerling en hoe beïnvloed ik de leermogelijkheden van mijn leerling –
de mediërende interactiestijl?

Inhoud :

- wat is leren en hoe verlopen leerprocessen;
- cognitieve functies (bouwstenen van het leren en denken) en wat wordt hieronder verstaan;
- hoe verloopt het leerproces bij mijn leerling.
- Het begeleiden van het leerproces dmv mediatie

► Dag 2

Thema : Hoe bereid ik denkstimulerende lessen voor?

Inhoud :

- opzet voor een gemedieerde leeractiviteit;
- het stellen van denkstimulerende vragen
- het toepasbaar maken van het materiaal op school ten behoeve van de denktraining;
- kennismaken met spelletjes, die het denken stimuleren.

* de deelnemer moet voor dag 2 een videoopname maken van een leeractiviteit met de eigen leerling.

C. NETWERKBIJEENKOMSTEN

STUDIEDAG 09.22.01

NETWERKBIJEENKOMST DELFT

Plaats: Restaurant De Wereldzaak, Jacoba van Beierenlaan 83, Delft

Datum: vrijdag 30 oktober 2009

Tijd: 15.00 – 17.00 uur

De integratieklas is in het zuiden van het land draaiende. Op deze datum komen we met zoveel mogelijk mensen bij elkaar en bespreken we de mogelijkheden om dit initiatief ook in de Randstad te starten.

Netwerkbijeenkomsten regio Limburg

Dit jaar is het Seminarium voor Orthopedagogiek een gezamenlijk project gestart met het Ruud de Moor Centrum (RdMC), een afdeling van de Open Universiteit Nederland (OUNL). Het RdMC heeft namelijk in 2008, op verzoek van de Stichting Down Syndroom (SDS), kern Zuid-Limburg, een kleinschalige ondersteuningsomgeving ontwikkeld voor leerkrachten en intern begeleiders in het regulier basisonderwijs en hun ambulante begeleiders.

Er is nu een site (<http://cop.rdmc.ou.nl/sds/default.aspx>) die bestaat uit een openbaar gedeelte met algemene informatie rondom het regulier basisonderwijs aan kinderen met het Downsyndroom en een besloten gedeelte voor het netwerk in Limburg van leerkrachten, interne begeleiders en ambulante begeleiders. De leden van dit netwerk kunnen kennis, ervaringen, gebruikte en eventueel aangepaste materialen uitwisselen en hierover met elkaar discussiëren.

In het kader van het project organiseert het seminarium een tweetal studiedagen

Plaats: het regiokantoor Limburg-Noord Brabant oost

Onderstestraat 29

6301 KA Houthem/Valkenburg

Voor wie zijn deze dagen bedoeld?

leerkrachten uit het basisonderwijs, leerlingbegeleiders, ambulante begeleiders en ouders van betreffen-de leerlingen

D. STUDIEDAGEN in Limburg

STUDIEDAG 09.23.01

1. OVERGANG EN VOORBEREIDING GROEP 3

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Onderstestraat 29
6301 KA Valkenburg

Datum: vrijdag 11 december 2009

Tijd: 10.15 - 15.00 uur

Werken in de kleutergroepen en de voorbereiding op de overgang naar groep 3.

De kleuterperiode is een belangrijke fase in de schoolloopbaan van de leerling. In deze periode wordt een fundament gelegd waar de verdere schooltijd op doorgebouwd wordt.

Wat moet de leerling met een verstandelijke beperking zich eigen hebben gemaakt om de stap naar groep 3 te kunnen maken. Wanneer is het eventueel zinvol de kleuter periode te verlengen.. Hoe kan de voorbereiding op de overgang worden aangepakt?

INHOUD

Aan de orde komen:

- het spelen en leren in de kleutergroepen, de organisatie enz.;
- welke voorbereidingen zijn noodzakelijk om een leerling/kind met een verstandelijke handicap toe te rusten voor groep 3?
- welke belemmeringen kunnen er zijn, waardoor een leerling met een verstandelijke beperking (nog) niet naar groep 3 zou kunnen gaan?
- hoe kunnen ontwikkelingen uit de kleutergroepen benut worden in groep 3 (de zgn. doorgaande lijn)?
- hoe kunnen we de taakgerichtheid en het zelfstandig werken van de leerling bevorderen?
- opzetten van een stappenplan ter voorbereiding op groep 3.

In het programma worden momenten ingelast, waarop in kleinere groepjes ervaringen uitgewisseld kunnen worden.

Wie verwacht pasklare antwoorden te zullen krijgen, zal worden teleurgesteld. Elke situatie is weer anders en vraagt om een eigen afweging. Wel kunt u op deze dag leren hoe zo'n afweging tot stand kan komen in goed overleg met betrokkenen: de ouders, het schoolteam en andere deskundigen. Geadviseerd wordt om samen met ouders aan deze studiedag deel te nemen.

STUDIEDAG 09.23.02

2. INTEGRATIE IN DE MIDDEN- EN BOVENBOUW

Plaats: Seminarium voor Orthopedagogiek
Onderstestraat 29
6301 KA Valkenburg

Datum: vrijdag 9 april 2010

Tijd: 10.15 – 15.00 uur

Wanneer kinderen met een verstandelijke handicap al enkele jaren op school zitten, kunnen heel andere vragen een rol spelen dan destijds bij de aanname. Soms verloopt het integratieproces voor kind, ouders en teamleden als een vanzelfsprekendheid, soms doemen allerlei obstakels op. Kortom, wat zijn nu de succesfactoren en op welke valkuilen moeten we bedacht zijn? Op deze studiedag willen we hierbij stilstaan.

INHOUD

De volgende onderwerpen zullen behandeld worden:

- wat wordt in de midden- en bovenbouw verstaan onder het begrip integratie? Is dit gewijzigd t.o.v. de start op de basisschool?
- zijn de leerkrachten in de midden- en bovenbouw er op voorbereid?
- keuzes in de leerstof: wat moet/kan je wel aanbieden en wat mag/kan je laten rusten? Welke consequenties hebben deze keuzes?
- welke cognitieve mogelijkheden heeft het kind en hoe kan ik als leerkracht/begeleider dat bepalen; onderzoek naar leermogelijkheden.
- Inzet van medeleerlingen bij begeleiding het tutorleren
- leesstrategieën bij begrijpend lezen
- het belang van ouderbetrokkenheid